

UDK: 159.928.23-053.4:371.13(049.32)
DOI: <https://doi.org/10.19090/zop.2024.33.170-175>

Abdulah Omeragić

Odsjek za pedagogiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina

Prikaz knjige:

Creativity in the classroom: Schools of curious delight

Kreativnost u učionici: Škole radoznalog oduševljenja

Autorica: Alane Jordan Starko

Izdavač: Routledge

Godina izdanja: 2021.

Alane J. Starko je profesorica pedagoške psihologije na Odsjeku za obrazovanje nastavnika Univerziteta Isteren Mičigen (Eastern Michigan University) u SAD-u. Svoju karijeru je započela kao učiteljica razredne nastave u manjoj ruralnoj školi, nakon čega je ostvarila zaposlenje u programu za nadarene učenike. Oduvijek se interesovala za kreativnost, a posebno joj je plijenila pažnju misao kako podstaći kreativnost kod mladih ljudi. Godine 1995. po prvi put objavljuje knjigu *Creativity in the Classroom*, koja 2021. godine doživljava svoje sedmo izdanje. Temeljno revidirana i obogaćena novim saznanjima iz neuronauka, ova knjiga predstavlja vodič i podršku svim nastavnicima i reflektivnim praktičarima koji nastoje podržati svoje učenike u razvijanju kreativnosti. Njen istraživački rad na ovom području već dugo godina pruža nastavnicima širom svijeta podršku i pomoć pri adekvatnom razumijevanju ovog fenomena. Međutim, čini se kako problematika kreativnosti u nastavi nikada nije bila važna koliko sada.

Svijet u kojem živimo je izuzetno promjenjiv, a budućnost koja nas čeka je još neizvjesnija. Novi izazovi se javljaju se iz dana u dan – od klimatskih promjena koje znatno ograničavaju resurse do ratova i sukoba koji izbijaju u svim dijelovima svijeta. Evidentno je da odrasli ljudi koji donose odluke na nivou čitavih nacija vode vrlo malo brige o stanju planete koju ostavljaju novim pokoljenjima. Iako nastavnici nemaju čarobni štapić kojim mogu zaustaviti ratove, glad, topljenje ledenjaka i emisiju karbona, oni itekako ostavljaju snažan utisak na učenike sa kojima svakodnevno saraduju. Bez obzira što nisu u stanju garantovati svojim učenicima spokojnu budućnost, oni imaju priliku stvoriti efikasno okruženje koje će podticati i podržavati razvoj njihovog kreativnog mišljenja – supermoći koja će im koristiti pri

pronalaženju rješenja za probleme budućnosti. Upravo je iz ovog razloga kreativnost u nastavi vrlo aktuelna i akutna problematika o kojoj se trenutno govori u pedagoškom diskursu.

Osnovni argument profesorice Starko, na kojem temelji svoju knjigu, jeste da se kreativnost uči. Ona kreativnost razumijeva kao nešto što gradimo radom i trudom, nauštrb viđenja kreativnosti kao nečeg što je fiksno i urođeno. Svojom knjigom autorka uopšteno zagovara konstruktivistički pristup obrazovanju koji svako učenje, pa tako i kreativnost, razumije kao konstruktivan proces u kojem je akcenat na samoizgradnji kroz učešće i aktivnost u vlastitom razvoju. U skladu s tim, autorka tvrdi kako svaka osoba može biti kreativna, jer je sposobna da snagom vlastitog bića razvija vlastitu kreativnost. Ovo naravno važi ukoliko postoje faktori sredine koji će podržati naš potencijal. Uz ovo, njena namera je bila potcrtati ideju kako je kreativnost važna u svim oblastima života, a ne isključivo u umjetnosti, na što se nažalost često svodi. Kada razmišljamo o školskim predmetima koji treba kod učenika da razvijaju kreativnost, autorka ističe kako većina nas ne pomisli na matematiku ili geografiju, iako nastavni sadržaj iz svakog školskog predmeta može i treba da podstakne učenike na kreativno razmišljanje. Ona naglašava da ovakav stav prema kreativnosti treba da bude promijenjen, kako na individualnom tako i na organizacijskom nivou. Ove temeljne ideje profesorice Starko čitaoci mogu pratiti kroz sva poglavlja ove knjige.

Knjiga je podijeljena na dva dijela. Prvi dio nosi naziv *Razumijevanje kreativnosti*, a kako i sama autorka spominje, njena namera je bila da pomoću ovog dijela postavi čvrsto teorijsko uporište koje će podržati ostatak knjige. S tim u vezi, prvi dio knjige je sačinjen od četiri poglavlja, i to: 1. *Kreativnost i učionice*, 2. *Modeli i ranija razmišljanja*, 3. *Teorije danas*, 4. *Kreativni ljudi i njihovi životi*. Drugi dio knjige *Kreativnost i život u učionici* razmatra konkretne aktivnosti u učionici, prakse i organizacijske strategije koje podržavaju kreativnost. Ovaj dio čine preostalih šest poglavlja: 5. *Izgradnja kreativnih učionica*, 6. *Kreativnost u nastavi jezika i društvenih nauka*, 7. *Kreativnost u nastavi prirodnih nauka, matematike i inženjstva*, 8. *Poučavanje vještina i navika kreativnog mišljenja*, 9. *Vrednovanje i kreativnost*, 10. *Izgradnja kreativnih škola*.

U prvom poglavlju *Kreativnost i učionice* autorka raspravlja o prirodi kreativnosti, te njenoj ulozi i važnosti u okvirima nastave. Ona iscrpno objašnjava odnos između kreativnosti, motivacije i učenja, zagovarajući pritom njihovu povezanost i međusobnu determinisanost. Konkretnije, autorka naglašava kako su nam potrebne motivacija i kreativnost da bismo učili, motivacija i učenje da bismo bili kreativni, te učenje i kreativnost da bismo bili motivisani. Upravo zbog ove isprepletenosti autorka argumentuje kako kreativnost mora biti sastavni dio svake učionice.

U poglavlju *Modeli i ranija razmišljanja* autorka se osvrće na modele kreativnosti koje su ponudili Džon Džui (John Dewey) i Džejms Volas (James Wallace), Džoj Pol Gilford (Joy Paul Guilford), te Robert Sojer (Robert Sawyer). Ona se velikim dijelom fokusira na jednu specifičnu komponentnu ovih modela – *rješavanje problema*. Starko ističe kako nastavnici treba da adekvatno razumiju ovu koncepciju ukoliko žele da pomognu učenicima da postanu uspješni rješavatelji problema. Ona sugerše da se problem ne treba isključivo gledati kao poteškoća, već i kao prilika za unapređenje. U ovom poglavlju ona razmatra i neka ranija razumijevanja koncepta kreativnosti. Poglavlje počinje sa Platonovim i Aristotelovim razumijevanjem kreativnosti, potom se osvrće na psihoanalitičku teoriju Sigmund Frojda, biheviorističku teoriju Skinera, humanističke teorije Maslova i Rodžersa, a završava sa socio-kulturološkim pristupom Vigotskog. Njena namjera je bila ponuditi raznovrsne perspektive iz kojih se promatrala kreativnost kroz prošlost jer, kako i sama argumentuje, linearan pristup kreativnosti svakako nije ono što nam treba, već put višestrukih perspektiva koji će kreativnost sagledati iz različitih uglova.

Poglavlje *Teorije danas* ima za cilj ponuditi pregled rada nekih od glavnih teoretičara i istraživača koji danas proučavaju kreativnost. Autorka Starko stavlja fokus na sistemske teorije koje smještaju kreativnost unutar određenog vremena i kulture, odnosno koje pristupaju kreativnosti kao interakciji između pojedinca i spoljašnjeg svijeta. Tako se osvrće na radove Roberta Sternberga (Robert Sternberg), Dina Simontona (Dean Simonton), Mihalja Čikscentimihalja (Mihaly Csikszentmihaly), Tereze Amabil (Terese Amabile) i Bet Henesi (Beth Hennessey). Autorka zaključuje da se, bez obzira koju od ovih teorija analizirali, u razvoju kreativnosti moramo fokusirati na barem tri elementa: stručnost, tj. znanje iz određenog polja, kreativne strategije i intrinzičnu motivaciju.

Poglavlje *Kreativni ljudi i njihovi životi* pruža uvid u neke osobine kreativnih ljudi. Pregledom literature autorka primjećuje da su kreativni ljudi pretežno domišljati, originalni, samostalni, otvoreni za nova iskustva, intuitivni i osjećajni. Autorka takođe razmatra odnos inteligencije i kreativnosti argumentujući kako istraživanja još uvijek nisu potvrdila hipotezu da visok nivo inteligencije sa sobom neminovno donosi i kreativnost. Zbog toga ona poziva sve nastavnike da nipošto ne potejenjuju kreativni potencijal učenika koji ne postižu značajan uspjeh u školi. Autorka čak napominje da učenici s visokim kreativnim sposobnostima često imaju slabija postignuća zbog toga što su im tradicionalni školski zadaci uglavnom monotoni. U ovom poglavlju ona razmatra i razvoj kreativnosti kroz različite životne faze. Naglašava značaj igre u ranom djetinjstvu za razvoj kreativnosti, kao i znatiželje u periodu adolescencije. Dodatno, ona zagovara stvaranje kurikuluma i sistema koji će podržavati ove prirodne sklonosti učenika, a ne sputavati ih.

U poglavlju *Izgradnja kreativnih učionica* autorka razmatra načine za podršku i razvoj autonomije, samoeфикаsnosti i intrinzične motivacije kod učenika. Tako predlaže aktivnosti sidra, kreativne centre, ugovore i izborne ploče. Svi ovi pristupi predstavljaju kreativne zadatke za učenike koji mnogo liče na podsticajne nastavne listiće iz naše pedagoške kulture, s tim da u ovom pristupu učenik, a ne nastavnik, predlaže „problem dana“ koji ga interesuje i koji je vezan za nastavni predmet. U ovom poglavlju autorka pridaje važnost socio-emocionalnom učenju, argumentujući kako škole moraju shvatiti da se osnovni sadržaj školskih predmeta ne može koristiti ukoliko učenici nisu u stanju upravljati svojim emocijama, prepoznavati emocije drugih i razvijati zdrave odnose. Tako zagovara stvaranje učioničkog okruženja koje će djeci pomoći da razvijaju empatiju, sarađuju s drugima, istražuju svoju znatiželju, preuzimaju rizik i uče na greškama, jer svi ovi elementi podržavaju kreativnost i doprinose njenom razvoju.

Poglavlje *Kreativnost u nastavi jezika i društvenih nauka* govori o razvijanju fleksibilnog mišljenja u okviru jezičkih i društvenih predmeta. Autorka ističe da nastavnici mogu iskoristiti pismene zadatke i lektire za razvoj učeničke kreativnosti, ukoliko se ne budu fokusirali samo na provjeru pročitanoг. Neke od metoda koje ističe su promjena perspektive i pisanje priče iz uloge sporednog lika, donošenje drugačije odluke i nastavljanje priče na novi način, te postavljanje pitanja o razlozima zbog kojih je uopšte došlo do zapleta. Slično ovome, u nastavi društvenih nauka ona zagovara promjenu perspektive i promatranje svijeta kroz tuđe oči. I ovo možemo postići kroz postavljanje podsticajnih pitanja. Neka od pitanja koje autorka ističe su: „Zašto bi to neko učinio?“, „Da li je osoba imala drugi izbor?“, „Kakve bi posljedice ostavila drugačija odluka?“, „Šta biste vi uradili u toj situaciji?“ i tako dalje. Dakle, fokus je na razvijanju fleksibilnog mišljenja koje podržava razvoj kreativnosti.

Sličan je slučaj i sa prirodnim naukama. U poglavlju *Kreativnost u nastavi prirodnih nauka, matematike i inženjstva* autorka predlaže testiranje hipoteza upravo kroz postavljanje pitanja i eksperimentalne poduhvate. Ona to objašnjava slikovito na primjeru vazdušnog pritiska koji gnječi limenku. Umjesto da nastavnik objasni učenicima princip zbog kojeg se spomenuto dešava i dokaže to eksperimentom, on može iskoristiti ovu aktivnost na drugačiji način. Naime, nakon što su učenici vidjeli kako se limenka gnječi, nastavnik bi mogao pitati učenike da opišu šta su vidjeli, uporede viđeno sa nekim ranijim iskustvom, postave pitanja koja su im se javila u glavi, te pokušaju zajedno pronaći rješenje. Kada je u pitanju matematika, autorka argumentuje kako je potrebno veći naglasak staviti na problemsku nastavu umjesto na rješavanje matematičkih problema ustaljenim metodama. U školama učenici stiču utisak kako matematički problemi imaju samo jedno ispravno rješenje, a u stvarnom svijetu matematika je u potpunosti drugačija od toga. Kako autorka ističe, ovako koncipiran predmet ne samo da ne može pomoći učenicima u razvijanju kreativnosti, već

sputava njen razvoj. S obzirom da inženjerstvo spaja matematiku i prirodne nauke u jednu dijalektičku cjelinu, ovo polje predstavlja izvrsnu priliku za razvijanje kreativnosti, posebno zbog toga što je u inženjerstvu fokus na inovaciji, a ne na otkrivanju tačnog rješenja.

Poglavlje *Poučavanje vještina i navika kreativnog mišljenja* razmatra raznovrsne tehnike koje pomažu u generisanju novih ideja. Autorka nudi prikaz tehnika za uočavanje problema, tehnika za postavljanje pitanja, tehnika za razvoj divergentnog mišljenja, tehnika koje rade na principu metafora i analogija, te vizualizacijskih i dramskih tehnika. Scamper metoda, oluja mozгова, tehnika šest šešira i morfološka sinteza su samo neke od njih. No, kako autorka ističe, korišćenje ovih tehnika u učionici se nažalost ne preslikava automatski na ostale sfere života. Zbog toga je važno koristiti iste tehnike u različitim okolnostima i na različit način, te raspravljati o njihovoj primjeni kako bismo povećali mogućnost da ih učenici shvate kao vrijedne pristupe životnim dilemama.

Poglavlje *Vrednovanje i kreativnost* čine dva dijela. Prvi dio *Vrednovanje za kreativnost* govori o provođenju vrednovanja na načine koji podržavaju kreativno razmišljanje učenika. Autorka naglašava važnost dijagnostičkog, formativnog i sumativnog vrednovanja, adekvatne povratne informacije, smislenih zadataka i mogućnosti izbora, samovrednovanja, te korišćenja nastavnog sadržaja na nove načine. Drugi dio, *Vrednovanje kreativnosti* razmatra načine na koje možemo mjeriti i vrednovati kreativnost ili neke aspekte kreativnosti. Kako i sama autorka ističe, poenta vrednovanja kreativnosti nije grupisanje učenika u kreativne i nekreativne, već prepoznavanje kreativnosti u nastavi i stvaranje prilika za njeno razvijanje. Razmatrajući instrumente za mjerenje kreativnosti, autorka zaključuje da se oni najčešće dijele u četiri vrste – one koji mjere kreativnost proizvoda, procesa, pojedinca ili prilike. Starko primjećuje da niti jedno dostupno mjerilo kreativnosti ne može u potpunosti obuhvatiti sve kognitivne, afektivne, socijalne i kulturološke faktore koji oblikuju kreativnost jednog učenika, ali kako itekako možemo odabrati one instrumente koji odgovaraju ciljevima našeg vrednovanja.

Posljednje poglavlje, *Izgradnja kreativnih škola*, govori o raznim izazovima koje rad na kreativnosti neke škole donosi sa sobom. Autorka se osvrće na komponente koje su potrebne školama kako bi podržavale razvoj kreativnosti. Ističe da nije bitno samo razvijati kreativnost kod učenika, već i kod nastavnika kao i kod osoblja koje upravlja školom, jer da bi zaista mogli reći kako je neka škola kreativna, u njoj mora postojati kultura kreativnosti. Autorka podsjeća da atmosfera kreativne škole mora odisati povjerenjem, podrškom, slobodom, fleksibilnošću, dinamičnošću, spremnošću na rizik i izazove, te opuštenošću i humorom. Ona takođe ističe da u školama mora vladati psihološka sigurnost koja visoko vrednuje, a ne potcjenjuje kreativne ideje, kako u njima treba da postoje lideri koji su otvoreni za nova iskustva, kao i materijalni, vremenski i informacioni resursi. Ona velik fokus stavlja

na socio-emocionalnu klimu koja može ili podržavati ili sputavati razvoj kreativnosti. Kreativna škola ohrabruje učenike da daju odgovore koje nastavnici ne očekuju, te da postavljaju pitanja na koja nastavnici nemaju odgovor. Takva škola toleriše nelagodnost, jer razumije da je to dio puta, procesa, rasta i razvoja. Ona može ugroziti stabilnost koju nudi zona komfora – to je sasvim jasno, ali zaista treba da se zapitamo kakva je korist od stabilnosti koja ne donosi napredak? Profesorica Starko vidi budućnost obrazovanja u fleksibilnosti i nepredvidivosti. Ona školu zamišlja kao mjesto koje će razvijati znatiželju kod učenika i u kojem će se postavljati nova pitanja, a ne kao prostor koji nudi gotova rješenja i odgovore.

Ova knjiga zaista predstavlja primjer literature koju vrijedi pročitati i predložiti drugima za čitanje. Zato ovaj prikaz knjige može poslužiti kao podstrek i poziv da se ova, ali i slične knjige, prevedu na naš jezik i učine dostupnim našim nastavnicima. Kreativnost u nastavi je tema o kojoj ne govorimo dovoljno na našim prostorima, a svi prosvjetni radnici, studenti pedagogije, kao i cjelokupno društvo mogu mnogo profitirati od spoznaja iz ovog polja. Autorka i njeno vrijedno iskustvo nam može poslužiti kao model kojeg možemo slijediti i inspiracija koju možemo koristiti za nastavak proučavanja ovog fenomena, kao i za unapređenje školskih sistema širom svijeta.

Primljeno: 30. 05. 2024.

Prihvaćeno za objavljivanje: 21. 09. 2024.